

**DE VIRTUELE STRIJD TEGEN DE
GLOBALISERING (1)**

**De rol van het internet in het ontstaan van de
'anti-globaliserings' beweging**

Peter Van Aelst

1. INLEIDING: INTERNET EN SOCIALE BEWEGINGEN

De expansieve groei van het internet sinds midden de jaren '90 heeft de rol van dit nieuwe medium op de samenleving, en het politieke proces in het bijzonder, bovenaan de onderzoeksagenda geplaatst (Johnson and Kaye 1999; Bimber 1998; Barnett 1997; Hague and Loader 1999; Lax 2000; Norris 2001). De meeste observatoren van de 'digitale democratie' zijn vrij gematigd over de impact van deze evolutie. Ze geloven niet dat het ons politiek bestel radicaal in positieve of negatieve zal veranderen (Dekker, 2001). Vermits zowel de politieke elite als haar uitdagers gebruik kunnen maken van deze nieuwe Informatie en Communicatie Technologie (ICTs), zullen de machtsbalans en de bestaande politieke structuren niet snel veranderen. Onderzoek toont bovendien aan dat de politiek actieve gebruikers van het internet vaak voorheen al konden bestempeld worden als 'politieke junkies' (Johnson and Kaye 1999). Toch zijn er indicaties dat de politieke participatie door de nieuwe media wordt gefaciliteerd. Politieke actie is gemakkelijker, sneller en meer universeel te organiseren. De kosten en obstakels die normaal gepaard gaan met het organiseren van collectieve acties worden aanzienlijk verminderd. Volgens Bimber (1998) zullen hiervan vooral die spelers profiteren die buiten de traditionele instellingen en organisaties vallen. Deze nieuwere groepen die sterk afhangen van het persoonlijk engagement van de leden halen relatief meer uit het internet, omdat ze in tegenstelling tot bijvoorbeeld politieke partijen of vakbonden niet kunnen terug vallen op bestaande structuren en middelen.

Sociale-beweging-experts zijn het erover eens dat de nieuwe media nieuwe mogelijkheden bieden voor grensoverschrijdende collectieve actie, maar zijn heel wat sceptischer of op die manier ook stabiele en duurzame coalities kunnen ontstaan. Volgens McAdam, Tarrow en Tilly (1996), leiden de toegenomen mogelijkheden voor transnationale communicatie niet automatisch tot internationale sociale bewegingen. Ze zijn van mening dat de interpersoonlijke netwerken onmisbaar zijn en niet zomaar kunnen worden vervangen door internetcontacten. Van de Donk en Foederer (2000) betwijfelen ook of de virtuele actievoerders gemotiveerd blijven zonder de emoties en spanningen die gepaard gaan met de echte straatacties. Etzioni en Etzioni (1998) stellen een gelijkaardig probleem: kunnen *online* contacten even echt en effectief zijn voor het uitbouwen van een gemeenschap dan de traditionele *face-to-face* interacties? Op basis van hun exploratief onderzoek besluiten ze dat een combinatie van beide wellicht het meest geschikt is om een soort van gemeenschap te creëren en onderhouden. Bij het uitbouwen van een - al dan niet transnationale - sociale beweging betekent dit wanneer een groep van mensen persoonlijke contacten hebben, zoals bijvoorbeeld op een betoging, en een aantal waarden delen, dat zij deze contacten kunnen behouden en zelfs verbeteren door middel van wat de Etzioni's noemen '*computer mediated communication*'. Interactie die enkel gebaseerd is op het internet mist vooral het noodzakelijke vertrouwen voor het opbouwen van duurzame relaties (Ayres, 2001b).

In dit artikel focussen we op de impact die het internet heeft en mogelijk nog zal hebben op het succes van de recente anti-globaliseringsprotesten en de mogelijke vorming van een nieuwe sociale beweging. Om te spreken van een sociale beweging moeten vier elementen aanwezig zijn: (1) een netwerk van organisaties, (2) op basis van een gedeelde collectieve identiteit, (3) in staat mensen te mobiliseren voor deelname aan (onconventionele (2)) acties, (4) om sociale of politieke doelstellingen te realiseren (Duyvendak and Koopmans 1992; Diani and Eyerman 1992). In dit geval zouden we het concept sociale beweging willen uitbreiden tot dat van een *transnational social movement organization* (TSMO) (Smith et al. 1997; della Porta and Kriesi 1999) of zelfs verder tot een *global social movement* (GSM) (O'Brien et al. 2000). Hiermee wordt verwezen naar een 'netwerk van netwerken' dat niet gebonden is door staatsgrenzen en dat mensen en plaatsen verbindt die voorheen als afgelegen of afgescheiden werden aangezien (O'Brien et al. 2000: 13). Tarrow hanteert een typologie om verschillende soorten transnationale collectieve actie van elkaar te onderscheiden. Hij stelt dat het echter allesbehalve evident is dat een sociale beweging *is at once, integrated within several societies, unified in its goals and organization, and capable of mounting contention against a variety of targets*' (Tarrow 1998: 185).

Het is in dit artikel dan ook niet de bedoeling om na te gaan of de anti-globo coalitie een echte sociale beweging is of eerder een tijdelijke (internationale) uitbarsting van ongenoegen met de economische en politieke gang van zaken op wereldvlak. Ons onderzoek is te beperkt en de acties zijn te recent om hierover uitsluitel te geven. We beperken ons tot de bijdrage van het internet, door een onderzoek van websites, tot drie elementen of voorwaarden die de bewegingsvorming stimuleren: een gedeelde visie op de globalisering, de concrete mobilisatie, en de creatie van een netwerk van organisaties. Het vierde element van de definitie is minder een onderdeel van dit onderzoek en zal enkel occasioneel aan bod komen.

Alvorens deze onderzoeksvragen verder uit te werken (zie 3.1), geven we een beknopt overzicht van de transnationale protestacties tegen globalisering. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar de rol van het internet.

2. GLOBAAL PROTEST TEGEN GLOBALISERING

Globalisering heeft een verschillende betekenis voor verschillende mensen. In de economische context verwijst het naar een 'vrije wereld' voor handel, industrie en geld; voor de politieke wetenschappers en politici gaat het in de eerste plaats om het verdwijnen van de staatsgrenzen en de emigratie van macht naar een hoger niveau; terwijl globalisering voor de man of vrouw in de straat veelal betekent dat ze hetzelfde kunnen eten, dezelfde schoenen kunnen kopen of naar identieke Tv-programma's kunnen kijken als diegene die zich aan de andere kant van de aardbol bevindt (Dodds 2000).

Het zou een verkeerde voorstelling van de feiten zijn om de zogenoemde anti-globalisten te beschouwen als tegenstanders van de globalisering op zich. In dat geval zouden ze ook niet proberen om een globaal netwerk van organisaties te creëren, of een medium zoals het internet gebruiken dat juist alle grenzen overstijgt. Het is eerder de neoliberale manier waarop globalisering momenteel vorm krijgt en de negatieve effecten die het heeft op de mens en zijn omgeving die betwist worden (Ayres, 2001a). Vooral de internationale economische instellingen die werden opgericht om het globaliseringsproces in goede banen te leiden, zoals de Wereld Handels Organisatie (afgekort als WTO) en het Internationaal Monetair Fonds (IMF), zijn een doorn in het oog van vele demonstranten. Zowel hun werking (samenstelling, beslissingsstructuur) als de inhoud van hun beleid (vrije markt gericht, deregulering, geen milieubeleid, ...) worden sterk in vraag gesteld (O'Brien et al. 2000). De discussie over een betere naam voor deze embryonale beweging is volop bezig, en niet geheel onbelangrijk omdat de beweging regelmatig is aangevallen op basis van haar 'anti' label. Andere namen, gaande van 'anti neo-liberale globalisten', over 'democratische globalisten' tot 'anders-globalisten', circuleren, maar zullen omwille van de duidelijk vermeden worden.

De protestgolf in Seattle tegen de WTO bijeenkomst van eind '99 is uitgegroeid tot een mythisch symbool in de anti-globaliseringsstrijd (Van Aelst 2000; Smith 2001). Het is ondertussen duidelijk geworden dat het protest niet tot de *'battle of Seattle'* kan herleid worden. Seattle was niet het einde, noch het begin van deze mogelijke beweging in wording.

2.1. Voor Seattle: het MAI en de eerste tekenen van virtueel verzet

Protest tegen bepaalde aspecten van globalisering is niet nieuw. Met name derde wereld organisaties hebben van bij hun ontstaan vragen gesteld bij de ongelijke verdeling van de rijkdom in de wereld en het bedenkelijke aandeel van internationale organisaties hierin. Maar hun bekommernissen kregen een nieuw, meer internationaal élan met de protesten tegen het Multilateraal Akkoord over Investerings (MAI) in 1998. Vanaf mei 1995 hebben de handelsministers en vertegenwoordigers van de economie in het geheim gewerkt aan het MAI. Deze besprekingen hadden moeten leiden tot een verdrag enkele jaren later. Maar dat gebeurde niet. De internetcampagne uitgaande van een netwerk van (uiteindelijk) 600 organisaties uit 70 landen was de stoorzender van dienst. Het protest dat werd gecreëerd door het informeren en mobiliseren van mensen leidde tot het stopzetten van de onderhandelingen en het mislukken van het akkoord. Ondanks het feit dat traditionele protestmiddelen zoals petitie en betogingen niet afwezig waren, zorgde het internet voor het bindmiddel tussen de verschillende groeperingen die gelijktijdig in actie kwamen (Ayres 1999: 140). Het is moeilijk hard te maken dat zonder het internet het MAI wel een succes zou zijn geworden. Maar het feit dat gelijkaardige campagnes, steunend op duurdere en tragere methodes, tien jaar eerder geen resultaat boekten, is een indicatie van de cruciale rol die het internet kan spelen.

2.2. The battle of Seattle: 'We Win'

Aangemoedigd door de geslaagde actie tegen het MAI stelde de verzetscoalitie zich een nog ambitieuzer doel: het verstoren van de ministeriële bijeenkomst van de Wereld Handels Organisatie die gepland was voor het begin van december '99 in Seattle. De thuishaven van Boeing en Microsoft wilde zich met plezier tonen als een geslaagd voorbeeld van de vrijhandel aan de vertegenwoordigers van 135 landen. Het draaide enigszins anders uit. Een mengeling van gerenommeerde NGO's en directe actie groepen zorgde voor een veelheid aan kleurrijke betogingen, wegblokkades en confrontaties met de politie. De media lieten de hele wereld meekijken naar de ondertussen beruchte *battle of Seattle*. De haast complete obstructie van de openingsdag van de conferentie en het feit dat hun ongenoegen wereldnieuws was voor enkele dagen liet bij de betogers een gevoel van overwinning na. Een gevoel dat kort werd samengevat door een achtergebleven graffiti slogan: WE WIN (Newsweek 13-12-'99). Er kunnen natuurlijke meerdere oorzaken voor het falen van de bijeenkomst worden aangegeven, zoals de noord-zuid tegenstellingen en het landbouwconflict tussen de VS en Europa, maar de rol van de demonstranten kan moeilijk onderschat worden, of zoals Jackie Smith het stelde: *'It would be hard to argue that the Seattle Ministerial would have failed as miserably as it did without the tens of thousand of protesters surrounding the meeting site'* (2001: 3). In Seattle zaten de activisten mee aan tafel, ook al waren ze niet uitgenodigd.

Zoals wellicht elke inwoner van Seattle zal beamen, speelden deze soms gewelddadige acties zich niet af in cyberspace. Anderzijds was ook hier een cruciale rol voor het internet weggelegd. In de loop van 1999 kregen de mensen, voornamelijk dankzij het internet, de kans om de anti-WTO campagne te vervoegen. Een belangrijk middel daartoe was de elektronische verzendlijst *StopWTORound*. Deze lijst stelde vele sympathisanten in staat om gedetailleerde informatie te ontvangen over verschillende aspecten van de WTO (George 2000). De communicatie en mobilisatie werden nog verder bevorderd door een veelheid aan websites, met de 'paraplu-site' van de anti-WTO coalitie als de meest gekende. De nieuwe media hebben ook bijgedragen aan een (internationale) werkverdeling zowel voorafgaand (George 2000) als tijdens de protestacties (Smith 2001). De groepen met lokale banden concentreerden zich op de eigenlijke mobilisatie en de directe acties, terwijl de meer transnationaal georganiseerde groepen voorzagen in informatie en een algemeen kader om de acties te ondersteunen.

Niet enkel de activisten en de bewegingswatchers, maar ook de Westerse regeringen, komen onder de indruk van het internet als een nieuw mobilisatiemiddel. Dit blijkt ondermeer uit de volgende passage die te lezen staat in een officieel rapport van de Canadese inlichtingendienst dat geweid is aan de anti-globo protesten: *'The internet has breathed new life into the anarchist philosophy, permitting communication and coordination without the need for a central source of command, and facilitating coordinated actions with minimal resources and bureaucracy.'* (CSIS Report 2000/08)

Naast het gebruik ter ondersteuning van de mobilisatie werden het internet en andere nieuwe communicatiemiddelen in Seattle ook aangewend als actiemiddelen op zich. Dit virtuele activisme heeft veeleer de bedoeling om de interne werking van de tegenstrever aan te vallen, zonder al te veel uiterlijk vertoon op straat. Zij die niet tot in Seattle geraakten konden zich engageren in een virtuele *sit-in* om op die manier de toegang tot een officiële website te blokkeren, of in het collectief verzenden van emails of faxen om de informatiestroom van bepaalde instanties te verstoren (Smith 2001). Er moet echter worden bij vermeld dat deze vormen van elektronisch activisme niet massaal werden toegepast en veel minder belangrijk waren voor het succes van de beweging.

Ondanks het overwinningsgevoel van de meeste activisten met de vele geslaagde protestacties mag de impact van Seattle ook niet overschat worden. De neo-liberale globalisering is niet meteen een halt toegeroepen of compleet van richting veranderd, ook een drastische hervorming van de WTO werd niet direct bekomen. Anderzijds toont het verder verloop van de protesten aan dat heel wat mensen zijn wakker geschud en dat de beleidsmakers meer dan in het verleden moeten rekening houden met de bezorgdheden van de straat.

2.3. Na Seattle: van de WTO naar het IMF, de EU, de G8, ...

Sinds het WTO-debacle in Seattle heeft haast elke bijeenkomst van een transnationale (economische) organisatie aanleiding gegeven tot veelvuldig straatprotesten. Het valt buiten de opzet van dit artikel om een volledig overzicht te willen bieden. We beperken ons dan ook tot enkele belangrijke gebeurtenissen.

Zo was er vooreerst een verschuiving van het protest tegen de WTO naar twee andere symbolen van de globalisering, namelijk het IMF en de Wereldbank. Eerst in Washington en later in Praag poogde opnieuw een bonte en internationale mengeling van activisten de congresgang te verstoren. Via het internet werd opgeroepen om deel te nemen aan de protesten met codenaam 'A16' en 'S20' (3). De protestacties trokken echter minder deelnemers dan in Seattle en de betogers kregen ook minder 'speelruimte' van de ordediensten. Anderzijds waren er duidelijk tekenen dat de bezorgdheden van de anti-globo coalitie niet onopgemerkt bleven. In Washington gaven beide instellingen openlijk toe dat hun rol onderwerp was geworden 'of *growing public debate*' en in Praag waren thema's zoals schuldenlastverlaging en de strijd tegen de armoede meer prominent aanwezig.

Na IMF en de Wereldbank komt ook de FTAA of de 'Free Trade Area of the Americas', de organisatie die de vrijhandel tussen de Amerikaanse landen promoot, in het vizier van de betogers. Tijdens de topbijeenkomst in Quebec in april 2001 werd onderhandeld over de creatie van 's werelds grootste vrijhandelzone tegen 2005. Het verspreiden van informatie en het oproepen tot actie gebeurt wederom in hoofdzaak via het internet. Een mooi voorbeeld is *The Field Guide to the FTAA Protest in Quebec City* die voorzag in een massa aan gedetailleerde suggesties om aan de acties deel te nemen. Deze 27 pagina's tellende alternatieve reisgids, met links naar alle relevante medestaanders en tegenstrevers, laat weinig aan het toeval over.

Binnen de beweging ontstaat ook steeds meer discussie over het al dan niet vreedzaam demonstreren. De publieke opinie en de media, de bondgenoten van het eerste uur, zijn niet langer even tolerant voor het soms blinde geweld en zinloos vandalisme van een kleine minderheid aan betogers. Dat was ook zo na de onlusten die gepaard gingen met de Europese top in Göteborg en de door geweld overschaduwde bijeenkomst van de G8 in Genua. Tijdens deze laatste protestcampagne toonde de beweging zich echter, met vele tienduizenden betogers, allesbehalve een ééndagsvlieg. Ondertussen lieten de anti-globalisten ook van zich horen in verschillende uithoeken van de wereld, gaande van Melbourne tot Laken. Naast hun thematiek delen al deze acties het feit dat ze in hoofdzaak georchestreerd werden via het internet.

Een actie die ook verbonden is met deze strijd, maar een heel andere strategie volgde was het Wereld Sociaal Forum dat in Porto Alegre werd gehouden. Parallel met het Wereld Economisch Forum dat traditioneel in Davos plaatsvond, ontmoetten delegaties van verschillende sociale organisaties elkaar in Brazilië om er de effecten en alternatieven voor de neo-liberale vrijhandel en globalisering te bespreken. Porto Alegre werd echter niet op goed geluk uitgekozen. De stad staat bekend als een 'sociaal laboratorium' voor deelname van de burger aan het beleid. Mensen worden geïnformeerd, kunnen suggesties doen, hun beklag maken, of stemmen over de lokale

formeerd, kunnen suggesties doen, hun beklag maken, of stemmen over de lokale politiek door gebruik te maken ... van het internet (Le Monde interactif 7/02/2001).

Een ander opvallend kenmerk dat al deze acties delen is dat ze steeds verbonden zijn aan een bepaalde topbijeenkomst. Wellicht ongewild hebben de voorstanders van de globalisering met hun conferenties en meetings een (media) platform gecreëerd voor haar tegenstanders. Volgens Ayres (2001) hebben deze internationale *summits* nieuwe politieke mogelijkheden geboden voor transnationaal activisme. Het was dan ook geen verrassing dat de laatste WTO-bijeenkomst plaatsvond in de oliestaat Qatar, waar de protestmogelijkheden werden gereduceerd tot een absoluut minimum. De strategie bleek ook te werken, want op een symbolische actie van een handvol demonstranten na, was er geen protest. Het is evenmin verwonderlijk dat de volgende G8-bijeenkomst, na het debacle in Genua, zal plaatsvinden op een Canadese berg(top) in de *Rocky Mountains*. Niet direct het beste antwoord op de vraag naar meer openheid en transparantie van de internationale economische politiek. Iets meer respect kunnen we opbrengen voor de manier waarop de dialoog met een coalitie van NGO's werd aangegaan in de aanloop van de Europese top van Laken. Van het formeel betrekken van sociale organisaties bij de verdere uitbouw of regulering van de globalisering is echter nog geen sprake.

3. ONDERZOEK OP HET INTERNET: BEPERKINGEN EN MOGELIJKHEDEN

3.1. Data reductie: van ICT's naar Websites

De beslissing om onze studie te beperken tot websites betekent dat conclusies over de rol van andere vormen van Informatie en Communicatie Technologie voor sociale bewegingen beperkt moeten blijven. Misschien zijn email of GSM belangrijker voor activisten en zou inzicht in hun gebruik ons meer leren over transnationale netwerken. Het is op dit moment echter praktisch onmogelijk en ethisch onverantwoord om die zaken proberen in kaart te brengen. Websites van hun kant zijn om verschillende redenen een interessante vertrekbasis. (1) Vooreerst bezitten ze uitgebreide informatie over de eigenlijke organisatie(s). Hoe zijn ze georganiseerd? Welke doelen hebben ze? Welke thema's worden benadrukt? Een analyse van de inhoud zou kunnen aantonen of de organisaties op dezelfde lijn zitten of in bewegingstermen: een collectieve identiteit delen. (2) Vervolgens willen we ook nagaan in hoeverre deze sites ook als een mobilisatiemiddel worden gebruikt. Kunnen mensen op deze manier effectief gemotiveerd worden om aan onconventionele acties deel te nemen? Hoe gedetailleerd is de informatie over deze acties? Wordt het internet ook gebruikt als een actiemiddel op zich? (3) Maar mogelijk nog belangrijker is het inzicht dat we kunnen verwerven over de netwerkfunctie door het analyseren van hyperlinks tussen groepen en organisaties. Is er sprake van één groot virtueel netwerk tussen de organisaties die betrokken zijn in de strijd tegen de neoliberale globalisering? Of zijn er nog steeds geografische of andere soorten barrières die een internationale

geografische of andere soorten barrières die een internationale bewegingsvorming verhinderen?

Zoals reeds vermeld in de inleiding heeft de enorme groei van het *World Wide Web* van het internet, ook voor sociale wetenschappers, een belangrijk onderzoeksobject gemaakt. Toch zijn onderzoeksstrategieën en methodologie sterk onderontwikkeld gebleven (Wakeford 2000) en effenden slechts enkele pioniers het pad. Van de Donk en Foederer (2000) maakten een beschrijvende analyse van enkele websites van milieu-organisaties. Hill and Hughes (1998) die een honderdtal politiek georiënteerde websites in de VS analyseerden, 'kwantificeerden' hun studie wat meer. Onder meer door het tellen van objectieve parameters zoals het aantal webpagina's, grafische elementen of het aantal hyperlinks die op een site aanwezig zijn. Chandler (1998) ontwikkelde een soort codeschema voor de studie van persoonlijke webpagina's. Nuttiger voor onze analyse zijn de voorbeelden van onderzoek naar politieke websites. Pippa Norris (2001) stelde een lijst van criteria op om websites te classificeren op basis van hun informatie- en communicatiefunctie. Gelijkaardig, maar nog meer uitgebreid, is het werk van De Landtsheer (e.a. 1999; 2000). Daarin wordt een code-schema gehanteerd om politieke websites te bestuderen in termen van politieke participatie. Om met andere woorden te bepalen welke sites participatieverhogend zijn, worden karakteristieken zoals informatie, interactiviteit, gebruiksvriendelijkheid en esthetiek gekwantificeerd. Dit schema diende als een inspiratiebron voor onze eigen studie, maar moest omwille van het verschillende onderzoeksobject, grondig herwerkt worden. Met name het gedeelte over de mobilisatiefunctie diende te worden toegevoegd.

Alvorens het codeschema en de gevonden resultaten toe te lichten, dienen we nog even in te gaan op de dataselectie en -analyse. Dit deel van het onderzoek was immers allesbehalve evident en niet vrij van lastige afwegingen en keuzes.

3.2. Data selectie: 17 websites

Een eerste moeilijkheid bestond erin om tot een selectie van websites te komen. Ten eerste bestaat er niet zoiets als een overzichtslijst van alle organisaties die in de strijd tegen de globalisering zijn betrokken. Het is zelfs onduidelijk hoeveel organisaties of sites aan het onderwerp kunnen gelinkt worden. Bovendien gaven online zoekmachines geen goed overzicht (4). Hill and Hughes (1998) maakten gebruik van de subcategorieën (zoals politiek en belangengroep) die door de zoekmachines worden ter beschikking gesteld om hun populatie te reduceren. Globalisering is echter geen apart onderdeel en de relevante sites staan verspreid over meerdere categorieën gaande van vrijhandel tot milieu. Kortom, een normale sampling procedure was niet mogelijk. Een andere optie is het gebruiken van externe links van de hoofdrolspelers naar anderen. Maar dit zou de resultaten te sterk manipuleren vermits de netwerkfunctie van de sites juist een primaire onderzoeksvraag is.

Uiteindelijk besloten we de sites van organisaties waarnaar verwezen werd in verschillende nationale en internationale mediaberichtgeving over de voornaamste anti-globaliseringsprotesten te weerhouden. Op deze manier waren we zeker dat die

globaliseringsprotesten te weerhouden. Op deze manier waren we zeker dat die actoren zouden geanalyseerd worden die een bepaalde rol speelden in de effectieve acties die plaatsvonden. Omdat een analyse van zowel inhoud als structuur van websites zeer tijdsintensief is, werd onder deze organisaties nog een verdere selectie uitgevoerd. Het aantal sites werd verder verminderd op basis van praktische criteria, zoals taal (bv. geen Spaanse sites) en het al dan niet langer operationeel zijn. Dit laatste was het geval met sommige sites die gericht waren op één gebeurtenis. Het feit dat ons eigenlijk onderzoek plaatsvond in de maanden maart tot mei (2001) heeft dan ook de selectie sterk beïnvloed. Vooral de top van de economische top van de Americas (FTAA) heeft ertoe bijgedragen dat de grote meerderheid van de sites een Noord-Amerikaanse thuisbasis hebben. Als bijvoorbeeld Genua of Laken het centrum van het protest waren, zouden wellicht heel wat meer Europese sites onderdeel van de studie hebben uitgemaakt. Ondanks deze afwegingen kunnen we moeilijk zeggen dat deze beperkte selectie representatief is voor het zeer ruime en diverse totaal van betrokken organisaties.

De 17 websites die uiteindelijk weerhouden werden, kunnen ruwweg in drie categorieën worden onderverdeeld. Een eerste groep van sites zijn gefocust op een bepaald evenement, in dit geval gaat het over de FTAA-bijeenkomst in Quebec en het Wereld Sociaal Forum (WSF) in Porto Alegre. De tweede groep bestaat uit sociale organisaties of actiegroepen die volledig of gedeeltelijk geëngageerd zijn in de strijd om de globalisering. Sommige onder hen zoals *WTOaction.org* of *50 years is enough* zijn opgericht als een directe reactie tegen de globalisering, terwijl andere zoals *Friends of the Earth* reeds jaren actief waren. Een laatste groep kunnen we omschrijven als ondersteunende organisaties, omdat zij een bepaalde dienst leveren aan anderen die hun acties kunnen faciliteren.

Tabel 1. Websites van organisaties verbonden aan de anti-globaliseringsprotesten

ANTI-GLOBALISERINGS EVENTSITES	
A20 http://www.a20.org/	koepelsite gericht tegen de FTAA top (april 2001)
Anti-Capitalist Convergence (CLAC) http://www.quebec2001.net/	informatie over acties tegen de FTAA top in Quebec (april 2001).
World Social Forum http://www.forumsocialmundial.org.br/	site van het alternatieve Davos in Porto Alegre, Brazilië (februari 2001)
SOCIALE ORG. - ACTIEGROEPEN	
WTOAction.Org http://wtoaction.org/	voeren actie tegen de handelsovereenkomsten van onder andere de WTO & FTAA.
50 years is enough http://www.50years.org/index.html	ijveren voor economische rechtvaardigheid en hervorming van het IMF en de Wereldbank
ATTAC http://www.attac.org/	in Frankrijk ontstane organisatie die ijvert voor de Tobintaks en een democratische globalisering
The International Forum on Globalisation http://www.ifg.org/index.html	een denktank van leidende activisten, schrijvers en wetenschappers omtrent de globalisering
Global Trade Watch http://www.tradewatch.org/	een afdeling van de Amerikaanse burgerorganisatie <i>Public Citizen</i> , die focust op vrijhandel
Corporate Watch http://www.corpwatch.org/	voorziet in nieuws, analyses, en actiemiddelen om de misbruiken van ondernemingen aan te klagen
Global Exchange http://www.globalexchange.org/	mensenrechtenorganisatie die ook sociale en milieu eisen en acties ondersteunt.
Friends of the Earth http://www.foe.org/	belangrijke Amerikaanse milieuorganisatie en onderdeel van international milieunetwerk
Infoshop.org http://www.infoshop.org/Welcome.html	informatie voor en over anarchistische activisten
The Institute for Agriculture and Trade Policy http://www.iatp.org/	promoot de familiale en milieuvriendelijke landbouw

ONDERSTEUNENDE ORGANISATIES

Protest.Net http://www.protest.net/	samenwerkingsverband van activisten die een forum bieden voor protestactiviteiten
Ruckus Society http://www.ruckus.org/	voorzien in training van vreedzame actietechnieken ter ondersteuning van andere sociale organisaties
Indymedia http://www.indymedia.org/	Een alternatieve nieuwssite van onafhankelijke media-organisaties en journalisten
The Association for Progressive Communications http://www.apc.org/english/index.htm	Stimuleren het gebruik van ICTs door middenveldorganisaties

Op basis van een strak codeschema en precieze instructies werd elke site nauwkeurig geanalyseerd door twee licentiestudenten, die gedurende een maand de site op regelmatige basis bezochten (29/03 - 3/05). De uitgebreide toelichting bij de codes maakte het mogelijk hun 'veldwerk' te vergelijken en indien nodig aan te passen (5).

4. DE ANTI-GLOBALISERING ONLINE

De analyse van de sites focust op drie verschillende facetten van de discussie over sociale bewegingen en het internet. Ten eerste proberen we na te gaan of de 17 organisaties een gelijkaardige interpretatie geven van de globalisering. Ten tweede zullen we stilstaan bij de mobilisatiefunctie die deze sites vervullen. En ten slotte zullen de verschillende links tussen de organisaties in detail belicht worden. Op basis van deze drie elementen zou de bewegingsvorming van de anti-globo protesten en de rol van het internet daarin ietwat duidelijker moeten worden.

4.1. Inhoudsanalyse: wat betekent globalisering voor verschillende organisaties?

We gaven al eerder aan dat een belangrijke voorwaarde om van een beweging te kunnen spreken een soort van collectieve identiteit inhoudt. Het begrip identiteit is moeilijk te vatten en bestaat uit verschillende facetten. In dit artikel beperken we ons tot hoe de websites globalisering vorm geven en definiëren. Een andere optie was om te kijken naar de doelen die de organisaties naar voren zouden schuiven, maar we besloten eerder te focussen op het ruimere referentiekader dat men hanteert. Hebben ze een zelfde visie op het probleem? Of focussen alle organisaties op verschillende aspecten van een complex fenomeen, zoals critici wel eens veronderstellen? Zonder een soort van bewegingsidentiteit, die onder meer vorm krijgt door *'shared meanings and definitions that people bring to their situation'*, is het weinig waarschijnlijk dat mensen hun krachten zullen bundelen (McAdam et al. 1996). Dit betekent echter niet dat alle activisten identieke opinies moeten hebben in relatie tot specifieke feiten of

personen, maar eerder dat zij over een zelfde bril of *frame* beschikken om naar deze situatie te kijken (Snow et al. 1986).

Websites zouden de vorming van zo'n gemeenschappelijk frame kunnen ondersteunen door het verstrekken van informatie (a), het benadrukken van dezelfde facetten van het fenomeen (b), en door het organiseren van een discussie hierover (c).

A. Met het ontwikkelde codeschema kunnen we verschillende functies van de websites in kaart brengen. Codes van 0 tot 2 werden toegekend aan verschillende aspecten van informatievoorziening. In bijlage 1 wordt het codeschema meer in detail voorgesteld. Over het algemeen verwijst score 1 naar een minimale aanwezigheid van de eigenschap, terwijl score 2 een meer uitgewerkte versie veronderstelt. De onderstaande tabel geeft een overzicht van de codes en een gestandaardiseerde somscore (op 100) voor de 17 sites samen.

Tabel 2. Codes en gestandaardiseerde scores van de 17 websites op hun informatie functie

	Code 0	Code 1	Code 2	Gestand. score
Zelfpresentatie	0	8	9	76
Standpunten van de organisatie	1	4	12	82
Externe informatie (links)	1	0	16	91
Politieke achtergrond info	2	11	4	56
SUBTOTAAL				76

Niet geheel onverwachts worden de meeste sites vrij hoog gecodeerd op hun informatie functie. Het is vrij evident dat er wordt vermeld van wie de site uitgaat en waarvoor de organisatie staat. Toch valt het op dat de informatie over de eigen organisatie in de helft van de gevallen minimaal of onvolledig was. Vaak was men eerder vaag over de precieze samenstelling of structuur (6). Ondanks het feit dat het misschien om een bewuste strategie gaat, stelt het vragen over de representativiteit van sommige. Over het algemeen waren hun visie en opinies duidelijker terug te vinden. Misschien opvallender dan de vrij goede scores van de interne informatie zijn deze van de externe informatie. Vooral het aantal websites met links naar andere organisaties is significant. Toch is dit niet altijd het geval bij sociale organisaties, zoals Van de Donk en Foederer (2000) die bij hun onderzoek nauwelijks links vonden tussen verschillende milieuorganisaties. In onze selectie is er enkel één organisatie die niet naar anderen verwijst ... de milieuorganisatie *Friends of the Earth* (7).

B. Om verder de inhoud van elke site door te lichten werd een lijst met 12 onderwerpen gerelateerd aan het protest tegen de globalisering gebruikt. Als het ging om een hoofdonderwerp op de site werd code 2 toegekend, een minder belangrijk nevensubject kreeg code 1, wanneer een onderwerp helemaal niet aanbod kwam, werd code 0 toegekend (8). Met een gemiddelde van 8 van de 11 gecodeerd als een hoofd- of nevenonderwerp zijn de meeste sites zeer breed in hun visie op de (anti-

venonderwerp zijn de meeste sites zeer breed in hun visie op de (anti-)globalisering. Een uitzondering is de *Ruckus Society*, die anderen ondersteunt in het gebruiken van directe, geweldloze actietechnieken, en die nauwelijks informatie geeft over de globalisering of aanverwante thema's.

Zoals tabel 3 toont, worden de economische aspecten van de globalisering het meest gecontesteerd. Vrije handel en in mindere mate economische dominantie krijgen de volle aandacht op de meeste sites. Ondanks het feit dat dit resultaat mee beïnvloedt is door de onderzoeksperiode die in de aanloop viel van de FTAA-top over vrijhandel tussen de Amerikaanse landen, toont dit toch een zekere consensus over globalisering als een in de eerste plaats economische aangelegenheid. De meeste organisaties stellen wel duidelijk dat deze economische aangelegenheid schadelijke neveneffecten heeft op andere aspecten zoals het milieu (duurzame ontwikkeling), de verdeling van rijkdom tussen Noord en Zuid, de mensenrechten, en arbeidsvoorwaarden van velen.

Tabel 3. Codes en gestandaardiseerde somscores van de 17 sites op basis van thema's verbonden aan de (anti-)globalisering

	Code 0	Code 1	Code 2	Som score (../100)
1. Economische dominantie (de economie, de markt domineert het politiek en sociaal leven)	1	2	14	88
2. Vrijhandel (tegen de WTO, tegen de liberalisering van de economie, voor eerlijke handel...)	4	1	12	73
3. Arbeid (werknemersrechten, lonen, omstandigheden ...)	3	5	9	68
4. Ongelijke Noord-Zuid verhouding (derde wereldschuld, opgelegde besparingen door IMF, Wereldbank, herverdeling van middelen, tobintaks...)	5	2	10	65
5. Mensenrechten (bescherming minderheden, bestrijding armoede...)	1	10	6	65
6. Culturele homogenisering (tegen veramerikanisering, voor culturele eigenheid, ...)	2	8	7	65
7. Duurzame ontwikkeling (milieuproblemen, respect voor de aarde, dieren, ...)	3	7	7	62
8. Internationale democratie (gesloten karakter van internat. instellingen, te veel macht, nood aan controle, ...)	3	7	7	62
9. Decentralisatie (beslissingen op lager niveau nemen, kleinere gemeenschappen, ...)	5	7	5	50
10. Civil society (samenwerking tussen NGO's, bewegingen, actiegroepen, betrekken van middenveld bij beslissingen, ...)	9	6	2	29
11. Participatieve democratie (algemeen verhogen van de inspraak van burgers)	8	8	1	29

Naast een economisch wordt globalisering ook aangezien als een politiek probleem. Vooral het problematisch karakter van een internationale regering die wordt geleid door 'ondemocratische' internationale instellingen komt op verschillende websites aan bod. Vele onder hen verwijzen naar een sterkere *civil society* en een meer participerende democratie als mogelijke oplossingen. Decentralisering op zich komt minder ter sprake.

Het culturele aspect van globalisering is duidelijk het minst belangrijke. Enkel het meer intellectuele *International Forum on Globalisation* beschouwt dit als een belangrijk onderdeel van de globalisering (9). Het is echter niet ondenkbaar dat bij meer Zuidere organisaties dit een gewichtiger element in hun strijd is.

Ten slotte zouden we kunnen verwachten dat de verschillende visies op de globalisering verder zouden kunnen ontwikkeld worden door een uitgebreide discussie. Wanneer een medium als het internet wordt gebruikt door zeer informele organisaties zouden we verwachten dat dat op een zeer interactieve manier gebeurt. Toch is dit niet echt het geval. De meeste sites bieden de 'basis' aan zoals feedback-mogelijkheden of een nieuwsbrief, veelal via email. Meer gesofisticeerde manieren van interactie en debat, zoals forums of *chat*-groepen zijn zeldzaam. Enkel vier sites onderhouden een of ander online debat. Deze toch tegenvallende bevindingen op het vlak van interactiviteit komen ook naar voor in gelijkaardig onderzoek (10). De mogelijkheid voor leden of bezoekers om een persoonlijke bijdrage te leveren aan de site, door bijvoorbeeld een reactie op een artikel, is meer gebruikelijk. De democratische mogelijkheden van het internet worden dus zeker niet ten volle benut, zelfs niet door de *grassroots* anti-globo organisaties. Misschien ontbreken de financiële middelen om meer uitgebouwde interactie via het internet permanent te onderhouden. Het is echter ook niet uitgesloten dat heel wat van de interactie via email verloopt.

Tabel 4. Codes en gestandaardiseerde scores van 17 websites van hun interactiviteit functie

	Code 0	Code 1	Code 2	Gestand. score
Feedback mogelijkheden	0	9	8	73
Electronische correspondentie	2	3	12	79
Online debat	13	3	1	15
Eigen inbreng	5	7	5	50
Subtotaal				56

We kunnen concluderen dat de meeste organisaties informeren over de verschillende oorzaken en gevolgen van de globalisering, die in de eerste plaats wordt gedefinieerd als een economisch probleem dat op zijn beurt een probleem van democratisch beleid met zich meebrengt. Terwijl de informatie eerder uitgebreid is, blijven de mogelijkheden om hierover van gedachten te wisselen relatief beperkt. We moeten echter toegeven dat deze consensus over thema's weinig zegt over de manier waarop

toegeven dat deze consensus over thema's weinig zegt over de manier waarop deze globale economie moet hervormd te worden. De grote vragen over de ideale strategie blijven dan ook onbeantwoord. Of zoals de site van het Wereld Sociaal Forum zich afvraagt: *Is it necessary to abolish the World Bank, the IMF, and the WTO or can they be reformed?* Op dit moment lijkt het eerder om een Nee-consensus te gaan: de meeste organisaties weten waar ze tegen zijn, maar veel minder is gezegd over de zaken waar ze voor zijn. Verder onderzoek over de variatie in doelen en strategie zou ons beeld over de collectieve identiteit van deze organisaties kunnen verbeteren.

4.2. Websites: een nieuw middel voor reële of virtuele mobilisatie?

De geselecteerde websites assisteren het proces van informatievoorziening. Meer cruciaal voor een sociale beweging is dat de websites ook de eigenlijke mobilisatie van activisten zouden kunnen faciliteren. Het mobilisatieproces, het op straat krijgen van mensen, is van oudsher een moeilijk en onvoorspelbaar onderdeel geweest in het succes van een beweging (Klandermans 1984). In de literatuur worden verschillende vormen om mensen te mobiliseren onderscheiden, gaande van de klassieke reclame-middelen, de media, en formele organisaties tot meer informele netwerken van vrienden en kennissen, of wat McAdam de 'micromobilisatiecontext' noemt (Klandermans and Oegema 1987; McAdam 1988; Walgrave and Manssens 2000). Het is duidelijk dat na de recente protesten tegen de globalisering, het internet en andere nieuwe communicatietechnologieën aan deze lijst moeten worden toegevoegd.

Zonder te willen voorspellen hoeveel mensen in Seattle of Praag zouden zijn opgedaagd dankzij het internet, bekijken we op welke manier deze websites 'actie mobilisators' zijn. In het WWW-tijdperk moeten we het mobilisatieconcept misschien ook uitbreiden van (voorheen) onconventionele straatacties zoals betogingen en blokkeringen, naar nieuwe virtuele acties gaande van online petitie tot het 'overbelasten' van de vijandelijke server.

Zoals eerder vermeld gebruiken we het codeschema dat verder wordt toegelicht in bijlage 1.

Tabel 5. Codes en gestandaardiseerde scores van 17 websites van hun mobilisatiefunctie

	Code 0	Code 1	Code 2	Gestand. score
Steun/ Lidmaatschap	6	11	- ⁽¹⁾	64
Activiteitenkalender	2	3	5 - 7 ⁽²⁾	66
Online acties	9	6	2	29
Training	4	9	4	50
<i>Subtotaal</i>				52

(1) Dit kenmerk kon gecodeerd worden van 0 tot 1, zie bijlage 1 voor meer toelichting bij de codes.

(2) Dit kenmerk kon gecodeerd worden van 0 tot 3, zie bijlage 1 voor meer toelichting bij de codes.

Een eerste, meer passieve manier, om mensen te mobiliseren voor 'de goede zaak', is de mogelijkheid bieden om de organisatie te steunen. Tweederde van de sites bieden een online mogelijkheid om lid te worden, geld te storten, of het kopen van promotiemateriaal. Met een beetje creativiteit zijn organisaties zoals *Corporate Watch* zelfs bereid 'a small fundraising party that will be fun for all and help Corp-Watch gain new supporters' te ondersteunen.

De meer actieve elementen in tabel 5 bevestigen de rol van het internet als een medium voor het promoten en organiseren van protestactiviteiten. Amper twee organisaties beschikken niet over een kalender met de opkomende acties tegen de globalisering en zijn instellingen. Bezoekers worden aangemoedigd om deel te nemen en krijgen daartoe de nodige informatie. Sommige sites voorzien zelf in allerhande praktische info (over transport, accommodatie, ...), terwijl anderen verwijzen naar andere sites of emailadressen voor bijkomende inlichtingen. We gaven al eerder het voorbeeld van de *'The Field Guide to the FTAA Protest in Quebec City'* als een document dat de activist bij de hand neemt en hem leidt langs alle hindernissen en beslomeringen die een mogelijke deelname in de weg zouden staan. Om een vriendelijke indruk bij de lokale bevolking van Quebec te maken, worden zelfs enkele woorden Frans aangeleerd aan de Engelstalige deelnemers. Na deze korte taalles weten ze alvast dat 'prison' en 'police' zowel in het Frans als het Engels hetzelfde betekenen. Op zeven websites hebben activisten ook de mogelijkheid om zelf protestacties aan de kalender toe te voegen en op een meer gespecialiseerde site zoals *Protest.net* kan je ook vragen om een herinnering van de actie via email te krijgen. En ten slotte voor diegene die niet aanwezig konden zijn, geven 15 sites ook een verslag van de eerdere acties.

Op verschillende sites wordt ook ingegaan op hoe bepaalde actietechnieken te gebruiken of verbeteren, of er wordt verwezen naar andere organisaties of handboeken voor meer 'training' in burgerlijke ongehoorzaamheid. Het advies dat gegeven wordt is vrij divers en varieert van technieken om een gebouw te beklimmen (*Ruckus Society*) tot het omgaan met media-aandacht (*Global Trade Watch*). De *Association for Progressive Communication* besteedt zelfs een groot deel van hun website aan het verbeteren van de ICT-vaardigheden (hoe effectief email gebruiken, websites ontwikkelen) van anderen.

De websites zijn duidelijk een belangrijk middel ter ondersteuning van allerhande 'echte' protestacties, maar worden heel wat minder aangewend als een actiemiddel op zich. Nauwelijks de helft van de organisaties gebruiken een bepaalde vorm van elektronisch actievoeren, veelal online petitities. Enkel *Protest.net*, dat een 'hetstrike' promoot, en *Friends of the Earth* dat allerhande (ludieke) protest emails aanbiedt om naar politici te sturen, gaan een stap verder in de virtuele richting.

4.3. Websites: één netwerk?

Sociale bewegingen worden vaak aangezien als sociale netwerken van informele en formele organisaties (Diani and Eyerman 1992; Diani 1997). Met name in de transnationale context lijkt het netwerkconcept zeer bruikbaar. Een netwerk van verschillende sociale organisaties en actiegroepen is evenwel, zoals Tarrow (1998) stelt, niet automatisch een sociale beweging, maar het kan er de basis voor vormen.

We toonden aan dat globalisering een zeer complex en divers thema is dat verschillende organisaties aantrekt voor verschillende redenen. Naast de ideologische 'nuances' (vakbonden, derdewereldorganisaties, anarchisten, ...), zijn er sterke geografische verschillen. Kan het internet al deze kloven overbruggen? De mobilisatiesuccessen van Seattle en co bewijzen in ieder geval een soort van samenwerking. Maar het is moeilijk te zeggen hoe ver het netwerk reikt en hoe duurzaam het is.

De connecties tussen de 17 geselecteerde organisaties werden in kaart gebracht door een analyse van hun onderlinge *hypertekst* links. Links onderscheiden het internet van andere media zoals televisie, kranten of magazines. Virtuele banden werden al eerder bestudeerd, zoals in een studie over de relatie tussen parlementsliden (Cha 2001), als een manier om een netwerk te ontrafelen. Voor activisten en sociale organisaties is het een unieke manier om naar gelijkgestemden (of tegenstanders (11)) te verwijzen. Een link is dan ook geen onomstotelijk bewijs van een relatie, maar kan wel aangezien worden als een mogelijke indicatie van een alliantie. Hoe meer 'missing links' er worden gevonden, hoe zwakker het sociaal netwerk wordt.

De meeste van de 17 websites zijn gretige gebruikers van hyperlinks. Als we bijvoorbeeld vergelijken met het gemiddelde van 28 links in de studie van Hill en Hughes (1998) over politieke websites, is een gemiddelde van 126 relatief hoog (12). In het vluchtige leven van het internet zijn data van 2001 natuurlijk niet echt vergelijkbaar met een studie van augustus 1997.

Tabel 6. Aantal externe links van en naar 17 websites

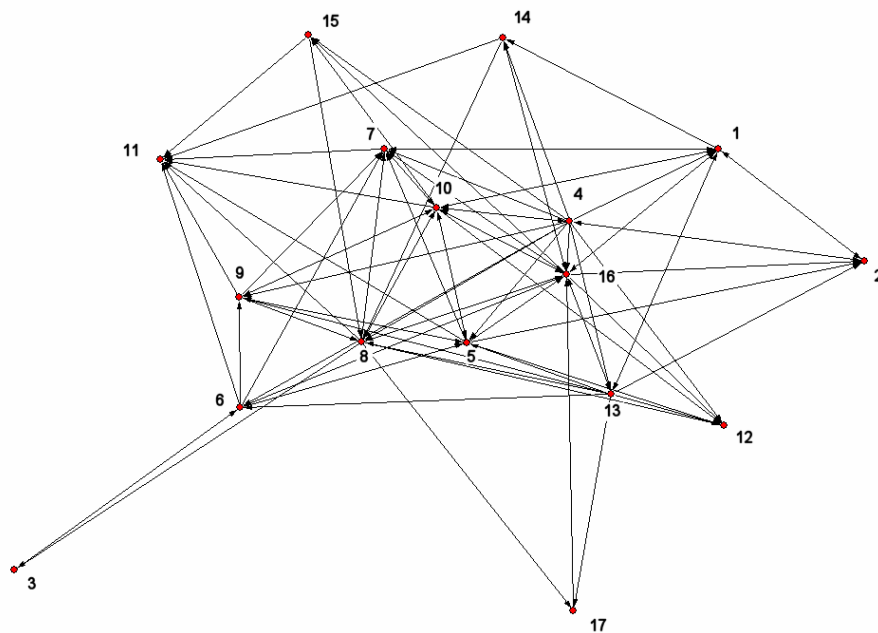
	Aantal externe links	Aantal links NAAR anti-globo sites (max. 17)	Aantal links VAN anti-globo sites (max. 17)
1. A20	66	6	5
2. CLAC (Quebec 2001)	26	2	5
3. World Social Forum	41	1	2
4. WTOaction.org	260	13	2
5. 50years is enough	83	7	5
6. ATTAC	88	6	3
7. Global Trade Watch	63	4	7
8. Corporate watch	249	7	7
9. IFG	40	5	5
10. Global exchange	393	9	7
11. FOE	1	0	8
12. IATP	48	0	6
13. Infoshop	400	9	3
14. Protest.net	126	3	3
15. Ruckus Society	46	2	3
16. Indymedia	194	8	10
17. APC	29	1	2
Gemiddelde	126	5	5

Vrij opvallend is toch dat het hoog aantal links niet automatisch betekent dat er ook een connectie is tussen alle geselecteerde websites die actief zijn in de strijd tegen de huidige globalisering. Een gemiddelde van 5 links op een mogelijk aantal van 16 verhindert ons te spreken van een zeer hecht netwerk. Het linken is niet altijd een wederkerig proces, wat betekent dat niet alle relaties even sterk zijn. Zo zijn bijvoorbeeld de Canadezen van *WTOaction.org* zeer bedrijvig in het linken naar (14) anderen, maar verwijzen maar twee organisaties ook terug naar hen. Dit in tegenstelling tot *Friends of the Earth* die enkel een link hebben naar hun koepelorganisatie, maar waarnaar verwezen wordt door de helft van de andere sites.

Als we echter niet focussen op de ontbrekende schakels tussen sommige organisaties, maar eerder kijken naar de visualisering van het netwerk (Figuur 1), kunnen we de resultaten ook anders interpreteren. Alle websites zijn immers indirect met elkaar verbonden. Als een potentiële activist dus op het web begint te surfen kan hij of zij al de 17 (en wellicht enkele honderden gelijkaardige) websites bezoeken. Centraal in het netwerk zijn *WTOaction.org* (4), *Corporate Watch* (8), *Global Exchange* (10), *50years is enough* (5) en *Indymedia* (16). Met tien inkomende en acht uitgaande links

lijkt vooral deze laatste cruciaal voor de coherentie van het netwerk. *Indymedia* is sinds de oprichting in het kader van de Seattle-acties, zelf een snel groeiend netwerk met 60 centra in 20 landen. Als deze 'lokale' afdelingen in de analyse zouden worden betrokken, neemt de centrale rol van *Indymedia* nog verder toe (13).

Figuur 1. Een netwerk (14-15) van 17 websites op basis van externe hyperlinks (de nummers corresponderen met de organisaties in Tabel 6)

Enkel het *World Social Forum* (3) en de *Association for Progressive Communication* (17) vallen een beetje uit het centrum. Voor het WSF kan dit te wijten zijn aan het feit dat de conferentie meer dan een maand voor de start van het onderzoek plaatsvond en dat sommige tijdelijke links niet langer voor handen zijn. Zo werd de link van *Corporate Watch* naar het WSF teruggevonden in hun archief. Sites die hun informatie niet langdurig bewaren, zoals *Protest.net*, zijn bijgevolg minder gelinkt aan anderen. Een alternatieve verklaring behelst ook de andere niet Noord-Amerikaanse organisatie in onze studie, het in Frankrijk ontstane *ATTAC*. Beiden hebben buiten hun onderlinge connectie maar één of twee inkomende links. Wat betekent dat ze wat meer geïsoleerd staan ten opzichte van de organisaties met een thuisbasis in Canada of de VS. Wijst dit op een taalbarrière of zelfs een geografische kloof? Spreken over een kloof is allicht te sterk, zeker als we weten dat lokale afdelingen van bijvoorbeeld *Indymedia* wel links hebben met *ATTAC* en het WSF. Aan de andere kant blijkt er vooralsnog geen kloof te zijn op basis van doel of strategie. Er werden in ieder geval geen subgroepen of clusters hieromtrent onderscheiden. Het anarchistische *Infoshop* (13) is slechts 'twee-stappen' verwijderd

anarchistische *Infoshop* (13) is slechts 'twee-stappen' verwijderd van meer gematigde organisaties als *FOE* (11) of *Global Trade Watch* (7).

Misschien zullen de aanhoudende gewelddadige confrontaties tussen militante globofoben en minder koelbloedige ordediensten leiden tot een duidelijkere divisie in de beweging. Bij de G8-bijeenkomst in Genua haakten de milieu-activisten van *FOE* af, omdat de geweldloosheid niet kon gegarandeerd worden. Ook bij de Europese top van Laken stapten de vakbonden niet samen op met de nieuwere en meer radicalere generatie van 'anders-globalisten'.

We kunnen concluderen dat ondanks het feit dat het netwerk op basis van externe links niet volledig is, het toch in hoge mate geïntegreerd is. Op basis van figuur 1, kunnen we de voorwaarde van 'een netwerk van organisaties' als vervuld beschouwen. Waarbij moet opgemerkt worden dat de pijlen in het netwerk echte connecties suggereren, maar niet kunnen garanderen. Het is vrij eenvoudig om naar een andere organisatie te linken zonder ook echt contact te onderhouden. Het is op dit moment nog onduidelijk wat hyperlinks betekenen. Is het een manier om meer informatie te verschaffen of enkel een bewijs van het feit dat anderen dezelfde strijd voeren? Ook over de waarde die aan verschillende soorten links kan gehecht worden, tasten we nog in het duister. Het is duidelijk dat op dit vlak bijkomend onderzoek wenselijk is, en dat het construeren van netwerken op basis van links discutabel blijft, zeker in het geval als sites naar honderden andere refereren.

5. CONCLUSIE: GLOBALISERING, SOCIALE BEWEGINGEN, EN HET INTERNET

Sinds de ondertussen legendarische 'Battle of Seattle' van eind '99 is het verzet tegen de creatie van één globale economische markt nog steeds brandend actueel. De internationale en ideologische mengeling van betogers werd als snel, niet tot ieders tevredenheid, gekenmerkt als de anti-globaliseringsbeweging. Hun gebrek aan middelen en centraal gezag werd gecompenseerd door hun veelvuldig gebruik van nieuwe informatie- en communicatiemiddelen. Ze maakten ook gewillig gebruik van de (media-)aandacht verbonden met de internationale topbijeenkomsten.

In deze bijdrage hebben we geprobeerd drie sociale bewegingsvoorwaarden voor de coalitie tegen de neoliberale globalisering te evalueren op basis van een analyse van een beperkt aantal websites in de periode maart-mei 2001. Voor alle drie kunnen eerder positieve conclusies worden getrokken. Vooreerst is er een zekere consensus over de globalisering door het voornamelijk te beschouwen als een economisch probleem met negatieve gevolgen voor mens en milieu. Ook het politiek aspect van de globalisering, het tekort aan democratische legitimiteit van de internationale organisaties, wordt algemeen gecontesteerd. Naast algemene informatie, mobiliseren de meeste sites ook de mensen om op straat te komen tegen de symbolen van de economische globalisering. Door het verstrekken van gedetailleerde informatie kunnen sympathisanten eenvoudig worden omgevormd tot deelnemers. En ten slotte

sympathisanten eenvoudig worden omgevormd tot deelnemers. En ten slotte zijn alle 17 websites direct of indirect aan elkaar 'gehyperlinkt' en creëren zo een netwerk van verbonden organisaties.

Deze positieve bevindingen op het vlak van bewegingsvorming en de rol van het internet daarin, moeten wel getemperd worden vermits zowel de beweging als de nieuwe media in volle ontwikkeling zijn en zich moeilijk laten kwantificeren. In de strijd over de richting van de globalisering zijn er haast dagelijks nieuwe gebeurtenissen, vervoegen nieuwe spelers het protest en verrijzen nieuwe coalities terwijl andere verdwijnen. Met enige jaloezie kijken we naar de laborant in het gebouw aan de overkant die alle mogelijke invloeden op zijn onderzoeksobject onder controle houdt. Toch durven we stellen dat op dit moment de mengeling van 'anders-globalisten' in de richting van een transnationale sociale beweging evolueert.

En is dit allemaal te danken aan de technologische vooruitgang? Heeft het internet de logica van collectieve actie veranderd of enkel het verspreiden van de protestboodschap wat versneld? We zijn ervan overtuigd dat het internet voor deze beweging meer is dan een handig hulpmiddel. Het internet biedt natuurlijk nieuwe mogelijkheden voor iedereen, en men zou dan ook kunnen besluiten dat beide partijen er in dezelfde mate hun voordeel mee doen en dat zodoende de machtsbalans maar weinig verandert. Op dit moment maken de internationale activisten tegen de neo-liberale globalisering er relatief meer en beter gebruik van. Dit relatief voordeel voor groepen die niet beschikken over aanzienlijke financiële middelen en weinig toegang hebben tot de traditionele media, mag niet onderschat worden. Zeker niet als het gaat om internationale acties die moeilijk kunnen tot stand komen op basis van frequent direct contact.

Aan de andere kant willen we de rol van internet in deze casus ook niet overschatten. Bijvoorbeeld tijdens het 'Carnaval tegen Kapitalisme' dat plaatsvond in verschillende steden in 1999, meldde de Britse krant *The Guardian* dat de betoging in Londen volledig via het internet werd georganiseerd. Volgens Stephen Lax (2001), die ook heel wat posters, broodbrieven en graffiti-oproepen terugvond, werd het internet gebruikt naast vele andere mobilisatiekanalen. Het is duidelijk dat sociale bewegingen niet ontstaan en opereren in een elektronisch vacuüm.

Ook binnen de beweging wordt het internet niet steeds hetzelfde belang toegedicht. Dat kwam duidelijk naar voor bij het bevragen van twee vooraanstaande vertegenwoordigers van betrokken organisaties. Han Soete, van *Indymedia België*, is ervan overtuigd dat de beweging zonder het internet niet in zijn huidige vorm zou kunnen bestaan, vermits het net de noodzakelijke uitwisseling van informatie en de creatie van grensoverschrijdende contacten gemakkelijk en goedkoop maakt. Nico Verhaegen van *Via Campesina*, een internationale organisatie van kleine en landloze boeren, dicht een meer bescheiden rol toe aan de nieuwe media: *"Als dezelfde globalisering zou zijn opgetreden zonder dat het internet of e-mail zou hebben bestaan, dan zou er ook een internationale beweging ontstaan zijn. Misschien met wat meer inspanningen en misschien niet zo snel als nu, maar die beweging zou er zeker gekomen zijn"*. Het is duidelijk dat in een diverse beweging zoals deze tegen de huidige globalisering het internet niet voor iedereen van even groot belang is. Een organisatie zoals *Indymedia* had zonder het internet haar rol niet kunnen spelen,

had zonder het internet haar rol niet kunnen spelen, terwijl een coalitie van kleine landbouwers (nog) niet te veel heil kan verwachten van de nieuwe media als een aanzienlijk deel van haar achterban niet *online* zijn.

We zijn er ons van bewust dat bij de eerder positieve visie op de rol van het internet in deze casus meerdere inhoudelijke en methodologische vraagtekens kunnen geplaatst worden. Dit exploratief onderzoek kan daarom hopelijk anderen inspireren om onze inzichten in dit aan belang winnende aspect van zowel de sociale bewegingsindustrie als het globaliseringsdebat verder te verfijnen (15). Op dit moment kunnen we het niet echt beter samenvatten dan de Canadese veiligheidsdiensten: *'The Internet will continue to play a large role in the success or failure of globalisation protests and demonstrations. Groups will use the Internet to identify and publicize targets, solicit and encourage support, organize and communicate information and instructions, recruit, raise funds, and as a means of promoting their various individual and collective aims.'* (CSIS Report 2000/08)

VOETNOTEN

- (1) Dit artikel kwam mede tot stand dankzij de medewerking en suggesties van Stefaan Walgrave, de deelnemers aan de internationale COST-werkgroep (over Sociale bewegingen en ICTs), en de studenten Communicatiewetenschappen van de UIA.
- (2) Ondanks het feit dat vreedzame protestacties zijn uitgegroeid tot vrij normale of conventionele vormen van politiek bedrijven, wordt de term onconventioneel nog steeds gebruikt om allerlei soorten van protestacties te omschrijven gaande van petitie tot gewelddadige betogingen (Van Aelst and Walgrave, 2001).
- (3) Zie bijvoorbeeld de website gewijd aan: www.a16.org.
- (4) Enkel het intikken van het woord 'anti-globalisation' in de zoekmachine Google leverde 8300 webpagina's op in een onbruikbare volgorde.
- (5) Wanneer er twijfel was over de objectiviteit of juistheid van een toegekende code, werd dit opnieuw opgezocht en eventueel aangepast. Na zorgvuldige vergelijking van de codes waren slechts enkele aanpassingen nodig. Dit was het geval wanneer de codeurs een zelfde verklaring, maar een verschillende code toekenden.
- (6) Bijvoorbeeld de site van *WTOaction.org* beweerde het 'Common Front on the World Trade Organization (CFWTO)' te vertegenwoordigen dat meer dan 50 nationale organisaties en regionale netwerken zou samenbrengen, maar specificerde de namen van deze leden niet.
- (7) Enige voorzichtigheid is geboden om de afwezigheid van links bij milieubewegingen te veralgemenen, vermits we honderden links vonden op de site van de Britse afdeling van *Friends Of the Earth*.
- (8) Een hoofdonderwerp wordt verschillende keren of als een prioriteit van de organisatie vermeld, terwijl een nevenonderwerp maar zijdelings aan bod komt.

-
- (9) In hun woorden: 'Worldwide homogenisation of diverse, local and indigenous cultures, social and economic forms, as well as values and living patterns that reflect the efficiency needs of the new global monoculture' (www.ifg.org)
- (10) Pippa Norris (2001) vond in haar analyse van politieke websites beperkte debatmogelijkheden voor bezoekers. Slechts een derde van de websites voorzag in een online debat.
- (11) Enkele organisaties verwezen ook naar de websites van de WTO, IMF of Wereld Bank.
- (12) Dit gemiddelde is waarschijnlijk een onderschatting daar de links verspreid zijn over de volledige site en niet altijd opgemerkt worden. We telden ook enkel de links op de (hoofd) website en niet op afzonderlijke afdelingen in andere steden of landen.
- (13) Afdelingen van *Indymedia* linkten naar *Attac*, *The World Social Forum* en het *50years is enough* netwerk. En de website van de *Anti-Capitalist Convergence* verwees enkel naar een Canadese afdeling van *Indymedia*.
- (14) Het netwerk werd getekend met behulp van Pajek, een programma voor sociale netwerk analyse. (<http://vlado.fmf.uni-lj.si/pub/networks/pajek/>)
- (15) Het DWTC project over de legitimiteit van de EU en de WTO dat momenteel aan de UA loopt, zal deze bevindingen zeker aanvullen met onderzoek naar de websites van de Belgische sociale organisaties die aan de anti-globo protesten hebben deelgenomen.

BIBLIOGRAFIE

- Ayres, J.M. (1999), 'From the streets to the internet: the cyber-diffusion of contention', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 566, 132-143.
- Ayres, J.M. (2001a), 'Transnational Political Processes and contention against the global economy', *Mobilization*, 6, 55-68.
- Ayres, J.M. (2001b), 'Transnational activism in the Americas: the internet and mobilizing against the FTAA' Paper voorbereid voor de jaarlijkse APSA meeting, San Francisco.
- Barnett, S. (1997), 'New Media, Old problems. New technology and the political process', *European Journal of Communication*, 12, 193-218.
- Bimber, B. (1998), 'The internet and political mobilization. Research note on the 1996 Election Season', *Social Science Computer Review*, 16, 391-401.
- Canadian Security Intelligence Service (2000), *Anti-globalisation: A spreading phenomenon*, Report # 2000/08, On-line. Available: http://www.csis-scrs.gc.ca/eng/miscdocs/200008_e.html
- Cha, D. (2001), *Internet communication structure in US congress: a network analysis*, Paper voorbereid voor de jaarlijkse APSA meeting, San Francisco.
- Chandler, D. (1998), 'Personal Home Pages and the Construction of Identities on the Web', On-line. (<http://www.aber.ac.uk/media/Documents/short/webident.html>)

- Dekker, H. (2001), *Politics and ICT: Political science research questions, findings and perspectives*. Paper voorbereid voor de ICPR conferentie in Canterbury, september 2001.
- De Landtsheer, C., N. Krasnoboka & E. Gomezllata (2000), *Userfriendliness of US presidential election websites*, Paper voorbereid voor het Etmaal van de Communicatiewetenschap in Amsterdam, Februari 2001.
- De Landtsheer, C., N. Krasnoboka & C. Neuner (2000), *Userfriendliness of political websites in Eastern and Western European countries*, Paper voorbereid voor de Conference of the International Communication Association in Washington, Mei 2001.
- della Porta, D., H. Kriesi & D. Rucht (1999), 'Social Movements in a globalising world: an introduction', in D. della Porta, H. Kriesi and D. Rucht (eds.), *Social Movements in a globalising world*. Basingstoke: MacMillan Press, pp. 3-22.
- Diani, M. (1997), 'Social movements and social capital: a network perspective on movement outcomes', *Mobilization*, 2, 129-147.
- Diani, M. & R. Eyerman (eds.) (1992), *Studying Collective Action*. London: Sage.
- Dodds, K.J. (2000), *Geopolitics in a changing world*. Pearson Education Ltd.: Essex.
- Duyvendak, J.W. & R. Koopmans (ed.) (1992), *Tussen verbeelding en macht: 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland*. Amsterdam: Sua.
- Donk, W. van de & B. Foederer (2001), 'E-movements or emotions? ICT's and social movements: some preliminary observations', in J. Prins (ed.), *Ambitions and limits on the crossroads of technological innovation and institutional change*. Boston.
- Etzioni, A. & O. Etzioni (1999), 'Face-to-face and computer-mediated communities, a comparative analysis', *The Information Society*, 15, 241-248.
- George, S. (2000), 'Fixing or Nixing the WTO', *Le Monde Diplomatique*, January 2000.
- Hague, B. & B. Loader (eds.) (1999), *Digital Democracy*. London: Routledge.
- Hill, K. & J. Hughes (1998), *Cyberpolitics: citizen activism in the age of the internet*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Johnson, T. & B. Kaye (2000), 'Democracy's rebirth or demise? The influence of the internet on political attitudes' in D. Schultz (ed.), *It's Show Time! Media, politics and popular culture*. New York: Peter Lang, pp. 209-228.
- Lax, S. (2000), 'The internet and democracy', in D. Gauntlett (ed.), *Web.Studies: rewiring media studies for the digital age*. London: Arnold, pp. 159-169.
- Kitchelt, H. (1986), 'Political Opportunity Structures and Political Protest: Antinuclear movements in four democracies', *British Journal of Political Science*, 16, 57-85.
- Klandermans, B. (1984), 'Mobilisation and participation: Social-psychological expansions of resource mobilisation theory', *American Sociological Review*, 49, 583-600.
- Klandermans, B. & D. Oegema (1987) 'Potentials, networks, motivation and barriers: steps towards participation in social movements', *American Sociological Review*, 52, 519-531.

-
- McAdam, D. (1988), 'Micromobilisation Contexts and the Recruitment to Activism' in B. Klandermans, H. Kriesi and S. Tarrow (eds.), *From Structure to Action*. Greenwich: JAI-Press, pp. 125-154.
- McAdam, D., J. McCarthy & M. Zald (eds.) (1996), *Comparative perspectives on Social Movements*. Chicago: Cambridge University Press.
- McAdam, D., C. Tilly & S. Tarrow (1996), 'To map contentious politics', *Mobilization*, 1, 17-34.
- Norris, P. (2001), *Digital Parties. Civic Engagement and Online Democracy*. Paper voorbereid voor de ECPR Joint Sessions, Grenoble, 6-11 april 2001.
- O'Brien, R., A. Goetz, J. Scholte & M. Williams (2000), *Contesting global governance. Multilateral economic institutions and global social movements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, J., C. Chatfield & R. Pagnucco (eds.) (1997), *Transnational Social Movements and global politics: solidarity beyond the state*. New York: Syracuse University Press.
- Smith, J. (2001), Globalizing resistance: the battle of Seattle and the future of social movements, *Mobilization*, 6, 1-19.
- Snow, D., E.B. Rochford, S.K. Worden & R.B. Benford (1986), 'Frame Alignment Processes, Micromobilisation and Movement Participation', *American Sociological Review*, 51, 464-482.
- Tarrow, S. (1998), *Power in Movement*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Aelst, P. (2000), 'The battle of Seattle. Over Internationale Democratie op straat', *Internationale Spectator*, 54, 76-79.
- Van Aelst, P. & S. Walgrave (2001), 'Who is that (wo)man in the street? From the normalisation of protest to the normalisation of the protester', *European Journal of Political research*, 39, 461-486.
- Wakeford, N. (2000), 'New media, new methodologies: Studying the Web', in D. Gauntlett (ed.), *Web.Studies: rewiring media studies for the digital age*. London: Arnold, pp. 31-41.
- Walgrave, S. & J. Manssens (2000), 'The making of the White March: the mass media as a mobilisation alternative to movement organisations', *Mobilization*, 5, 217-246.

Bijlage 1. Codeschema voor de informatie, interactiviteit en mobilisatiefunctie van websites

INFORMATIE	Score
<p>1. zelfpresentatie (1= minimale info over de organisatie; 2= uitgebreide voorstelling van het ontstaan, doelstellingen, organisatiestructuur, leden)</p> <p>2. Standpunten van de organisatie (ivm maatschappelijke thema's) (1=minimale of onduidelijke info over de standpunten van de organisatie; 2=uitgebreide weergave van de standpunten, goed onderbouwd, bepaalde info kan gedownload worden)</p> <p>3. Externe informatie (links) (1= minimale info over andere organisaties en geen links; 2= uitgebreide info over andere organisaties en/of meerdere links naar andere organisaties)</p> <p>4. Politieke achtergrond informatie (1= de problematiek wordt gekaderd in een ruimer geheel, maar zonder veel uitleg, de ideeën en argumentatie van anderen komen terloops aan bod; 2= er wordt een uitgebreid overzicht gegeven van het debat met aandacht voor verschillende visies (bv. krantenartikels, wetenschappelijke studies, rapporten van organisaties, ...))</p>	
INTERACTIVITEIT	
<p>1. Feedback mogelijkheden (1=er is een email-adres voor verdere info, suggesties of klachten; 2= bezoekers worden aangemoedigd om via email te reageren, de email button staat niet enkel op de frontpagina)</p> <p>2. Electronische correspondentie (1= occasioneel wordt via email info bekomen; 2=men kan via email abonneren op een elektronische nieuwsbrief)</p> <p>3. Online debat (1= er is één algemeen forum of chatgroup waar bezoekers in discussie kunnen treden; 2= er zijn uitgebreide debatomogelijkheden over verschillende onderwerpen)</p> <p>4. Eigen inbreng (1= bezoeker kan reageren op specifieke info op de site (bv. reactie mogelijkheid bij opinieartikel); 2= bezoeker kan ook zelf bijdragen op de eigenlijke site plaatsen)</p>	

MOBILISATIECAPACITEIT	
<p>1. Steun/lidmaatschap (1= mogelijkheid om lid te worden en/of geldelijke steun (=donaties, kopen van producten))</p> <p>2. Activiteitenkalender (1=kalender met overzicht activiteiten; 2=vergezeld van oproep om te participeren, of met meer gedetailleerde info over de acties (verdere link/ contactadres); 3=2+ mogelijkheid om zelf acties toe te voegen)</p> <p>3. Online acties (1= (vorm van) online petitie; 2= verregaandere acties via computer (bv. oproep tot lamleggen van bepaalde servers, ...)</p> <p>4. Training (1= beperkte info over hoe acties organiseren of verwijzingen naar andere organisaties/sites met info hierover; 2= gedetailleerde concrete info -handleidingen- over verschillende actievormen (bv. Hoe gebouwen bezetten, media beïnvloeden, ...)</p>	